

Erre utal például a megötszöröződő műtrágya-ráfordítás – a rendszer más elemeivel (fajtahasználat, monokultúra, stb.) együtt jelentkező – természetlag-kétszerező, egyben minőség-csökkentő hatása (**8. táblázat**). Ezt mutatja az energiahatékonyság bizonyos szintek fölötti rohamos csökkenése, majd egy ponton túl a ráfordításnövelés teljes energetikai irracionálitása, ahol is további egységnyi energiaráfordítás-növelés a hozamnövekményben már nem ad egységnyi energiatöbbletet (**9. táblázat**). Ezt jelzi az a szomorú tény is, hogy ez a gazdálkodás az embert teljesen kiszorítja, nincs rá szüksége az élőmunka-ráfordítása szélsőséges esetben az összes energiaráfordítás 1 %-át sem éri el (**9. táblázat**), ami például a kukoricatermesztésben azt jelentheti, hogy alig több, mint 1 óra emberi munkaráfordítással állít elő 1 tonna termést, véges mennyiségű fosszilis energiával helyettesítve azt (**10. táblázat**). Mindezeket túl a környezet állapotát folyamatosan rontja (**11., 12. és 13. táblázat**), ezáltal valamint szennyezett termékeinek (**14. és 15. táblázat**) elfogyasztásával pedig hozzájárul a népesség egészségi állapotának jelentős romlásához (**16. táblázat**).

10. táblázat: Kukoricatermesztés az USA-ban

Dekádok	Átlagtermés t/ha	Emberi munkaerő-felhasználás	
		óra/t termés	óra/ha
1900-1909	1,66	58.8	97.6
1910-1919	1,66	53.6	89.0
1920-1929	1,70	47.6	80.9
1930-1939	1,57	46.4	72.8
1940-1949	2,19	26.4	57.8
1950-1959	2,82	10.8	30.5
1960-1969	4,47	3.6	16.1
1970-1979	5,62	2.0	11.2
1980-1989	6,99	1.2	8.4

Forrás: Farmer's Digest, 1999. január, Vol. 63., No. 1. p. 10

11. táblázat: Talajpusztulás Magyarországon
(Stefanovits, 1981 nyomán)

Talajpusztulás	1000 ha	Az összterület %-a
Erózió erős	554	6,0
közepes	885	9,5
gyenge	858	9,2
összesen	2297	24,7
Defláció által erősen veszélyeztetett	1450	15,6
Összesen:	3747	40,3

Megjegyzés: Az eredeti talajszelvény szintjeinek:

- több mint 70 %-a lepusztult: erős erózió;
- 30-70 %-a lepusztult: közepes erózió;
- kevesebb, mint 30 %-a lepusztult: gyenge erózió.

12. táblázat: Ivóvízvizsgálatok értékelése (KSH, 1986)

Vizsgálati szempontok	Kifogásolt minták aránya az összes minta %-ában		
	Ásott kutak (talajvíz)	Fúrt kutak (rétegvíz)	Vízművek
Bakteriológiai	42,4	18,8	25,4
Kémiai összesen	58,9	36,9	26,4
vas	20,0	15,9	11,3
nitrát	25,3	12,5	9,0
ammónium	17,0	10,6	7,6
Biológiai	26,8	10,3	17,4

13. táblázat: A magasabbrendű növényfajok veszélyeztetettsége Magyarországon (Rakonczay, szerk. 1989)

Megnevezés	Összes fajszám (db)	Veszélyeztetettségi kategóriák fajsza (db)					Arány (%)
		1. Kipusztult	2. Közvetlenül	3. Aktuálisan	4. Potenciálisan	5. Összesen (1+2+3+4)	
		veszélyeztetett					
Mohák	589	4	32	39	45	120	22,7
Harasztok	60	1	1	13	20	35	58,3
Nyitvatermők	8	-	-	-	2	2	25,0
Zárvatermők	2343	35	40	114	384	573	24,5
Összesen	3000	40	73	166	450	730	24,3
Arány (%)	100,0	1,3	2,4	5,6	15,0	24,3	-

14. táblázat: Növényi eredetű élelmiszerek peszticidmaradványokkal való szennyezettségének mértéke az 1984-86-os időszak adatai alapján ? hol (Guhl - Santl, 1990)

Termékcsoport	Mintaszám db	Maradványok		Határérték felett	
		db	%	db	%
Gyümölcs	6.154	2.573	41.8	93	1.5
Zöldség	6.304	1.686	26.7	188	3.0
Gabona, gabonatermékek	1.479	813	55.0	15	1.0
Kenyér- és pékáru	72	54	75.0	0	0.0
Tésztafélék	111	68	61.3	1	0.9
Teák, teaszerű termékek	568	504	88.7	33	5.8
Fűszerek	155	112	72.3	6	3.9
Hüvelyesek, olajosok, héjasok	768	574	73.0	91	11.6
Növényi zsírok és olajok	319	131	41.1	4	1.3
Bor, sör	381	264	69.3	0	0.0
Összesen	16.311	6.779	41.6	431	2.6

15. táblázat: Élelmiszerek nitrát tartalma (reprezentatív felmérés; KÖJÁL, 1988)

Megnevezés		Átlagos NO ₃ tartalom (mg/kg)
Nyers:	saláta	2025
	retek	1785
	paraj	838
Bébiétel:	spenót marhahússal	990
	spenót májjal	959
	tejes spenótpüré	573
	vegyes zöldségpüré	350

Megjegyzés: A különböző fokú methaemoglobinaemia kialakulásához vezető nitrát-mennyiségek (mg NO₃):

	<i>1 éves gyermek</i>	<i>felőtt</i>
enyhe	16	104
közepes	94	575
súlyos	216	1456

16. táblázat: A 100 ezer lakosra jutó halálozások számának változása (%) halálokok szerint (1965 = 100 %) (KSH 1996/97; Farkas 1994)

Halálokok	1965	1975	1985	1995
Rosszindulatú daganatok	100	110,8	126,1	154,4
Emésztőrendszeri betegségek	100	107,7	118,7	154,6
Egyebek	100	113,2	124,8	145,1
Összesen	100	112,3	124,7	147,9

Ennek következményeként is az elmúlt 30 év alatt a 100 ezer lakosra jutó halálozások száma összességében mintegy 48 %-kal emelkedett, ám ugyanezen időszak alatt a rosszindulatú daganatos (rákos) valamint az emésztőrendszeri betegségek okozta halálozás mintegy 55 %-kal, vagyis az átlagot meghaladó mértékben növekedett. Ebben kétségtelenül fontos szerepet játszik a szennyezett közegben hozzáadott növényvédőszerrel előállított élelmiszerek valamint a szennyeződő ivóvíz elfogyasztása is. Miközben felmérések szerint a világon eddig mintegy 6 millió szintetikus anyag született, az IARC Nemzetközi Rákkutató Központ eddig mindössze 900 anyag alapos vizsgálatát tudta elvégezni, és adott ki róluk bizonyítványt. (Farkas, 1994).

3.2. CÉLKITŰZÉSEK

A felsorolt tények mind-mind azt bizonyítják illetve arra intenek, hogy **az ökoszociális piacgazdaság közegébe ágyazott többfunkciós mezőgazdálkodás az erősen kemizált, iparszerű rendszertől eltérő megoldásokat követel.** Ez különösen igaz egy olyan országban, mint Magyarország, amelynek agroökológiai adottságai kiválóak, gazdálkodási, agrikulturális hagyományai gazdagok, ugyanakkor energiahordozókban szegény, vidéke pedig jelentős munkanélküliséggel küzd. Meglehetősen szerencsétlen lenne ilyen körülmények között olyan fejlesztési stratégia kidolgozása és követése, amely jelentős állami támogatással és költséggel műtrágya, növényvédőszer, gép és üzemanyag formájában megjelenő drága energiát importál, majd azt egy „csúcsra járó”, a potenciál felső határát közelítő szinten termelő rendszerben rossz hatásfokkal nagy tömegű rossz minőségű terméké alakítja, amely csak igen nagy nehézségek árán és jelentős exporttámogatással, vagyis újabb állami költséggel adható el külföldön, vagy inkább „tuszkolható ki” az országból. Ez azonos lenne a külföldi beszállítók, majd a külföldi fogyasztók magyar forrásokból történő támogatásával, valamint a magyar vidék és munkaerő egyidejű leértékelésével.

Nem elég tehát az eddigi stratégia, rendszer technológiáit tökéletesíteni, hanem új stratégiára és ehhez illeszkedő, ennek gyakorlati megvalósítási kereteket adó megoldásokra, rendszerekre van szükség. Ez az új stratégia az úgynevezett „multifunkcionális” mezőgazdálkodás, a környezet- és tájgazdálkodás lehet, melynek feladatait két nagy körbe sorolhatjuk:

- az alapvetően a piac által szabályozott **termelési feladatok**, melyek az **élelmiszerek** előállításán túl a **nem élelmiszer célú termékek** (megújítható nyersanyagok, energiaforrások stb.) **előállítását is** egyre inkább magukba foglalják, valamint
- a körzettel, a tájjal, a földdel kapcsolatos **környezeti, társadalmi és kultúrfeladatok.**

Ez utóbbi „**nem importálható funkciók**” olyan **közjavakat** (élelmezésbiztonság, a kultúrtáj ápolása, a társadalmi és biológiai élettér megőrzése, az ökológiai és műszaki infrastruktúra fenntartása, ökológiai stabilitás, népességmegtartás, munkaerő kiegyenlítés, a vendégfogadás és idegenforgalom alapjának biztosítása, paraszti értékek ápolása stb.) **testesítenek meg**, amelyek a piac hagyományos eszközeivel, az árakon keresztül nem szabályozhatók. Ezek ugyanakkor a vidék társadalmának és környezeti egyensúlyának fenntartásában növekvő szerepet töltenek be, így **e teljesítményeket közvetlen kifizetések formájában a társadalomnak honorálnia kell.**

Mindezekre figyelemmel a **Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program** elsődleges törekvése olyan mezőgazdasági gyakorlat kialakítása, amely a természeti erőforrások fenntartható használatán, a természeti értékek, a biodiverzitás megőrzésén, a táj értékeinek megóvásán valamint egészséges termékek előállításán alapszik, és **az alábbi célkitűzéseket fogalmazza meg:**

- a környezetkímélő mezőgazdasági termelési módszerek széleskörű elterjesztése, ezáltal a környezetvédelmi célkitűzések ágazati megvalósulása, természeti értékeink, a táj, a termőföld és a vízkészletek állapotának megőrzése és javítása;
- hozzájárulás egy fenntartható mezőgazdasági földhasználat, ésszerű területhasználati rendszer, illetve Magyarország agro-ökológiai adottságainak megfelelő kiegyensúlyozott és stabil földhasználati, termelési struktúra kialakításához;
- piacépes, kiváló minőségű, értékes termékek termelésének növelése, és ezáltal a mezőgazdasági exportlehetőségek javítása;

- a vidéki foglalkoztatási és jövedelemszerzési lehetőségek bővítése, vidéki életminőség javulásához való hozzájárulás, alternatív jövedelemszerzési lehetőségek kialakítása;
- a turisztikai potenciál fejlesztése, kihasználása elsősorban a vidék, a táj képének javítása, az ökoturizmus, falusi turizmus feltételeinek javulása révén;
- hozzájárulás egyéb vidékfejlesztési intézkedések sikeréhez, a vidéki népesség, a gazdálkodók termelési-környezeti ismereteinek fejlődéséhez, szemléletváltás elősegítéséhez.

3.3. VÁRHATÓ HATÁSOK

3.3.1. Talajvédelem

Magyarország területének mintegy 85%-a a talajok termékenységétől függően különböző mező- és erdőgazdasági célú hasznosításra alkalmas. Más oldalról közelítve a termőtalajok hazánk egyik legfontosabb természeti kincsét jelentik, melynek mennyiségi és minőségi védelme sokkal nagyobb figyelmet érdemel. Annak érdekében, hogy még a manapság is bőséggel rendelkezésre álló termőföldek termőképességét megőrizzük és a talajokat érő kedvezőtlen hatásokat, szennyezéseket a lehető legkisebbre csökkentsük, átfogó intézkedésekre van szükség. A mezőgazdaság a legnagyobb területhasználó Magyarországon, és a talajok termékenysége, minőségi és mennyiségi védelme érdekében alapvető talajvédelmi intézkedések bevezetésére van szükség a mindennapi gyakorlatban ahhoz, hogy megállítsuk termőtalajaink degradációját. Termőtalajaink minőségének romlása (talajdegradációs folyamatok: víz és szél okozta talajerózió, savanyodás, szikesedés, fizikai degradáció, tömörödés, szervesanyag-tartalom csökkenése) egyes területeken olyan mértéket kezdett ölteni, hogy komolyan veszélyezteti a mezőgazdasági tevékenységek természeti feltételeinek fennmaradását. Ha nem akarjuk egyik legfontosabb komparatív előnyünket jelentő természeti erőforrásunkat kizsarolni, azonnali beavatkozásra és átfogó cselekvésre van szükség a talajvédelem terén, melynek kereteit a NAKP megteremti.

3.3.2. Felszíni és felszín alatti vizek védelme

Felszíni és felszín alatti vizeink állapota meglehetősen sok vitára ad alapot, mind mennyiségi mind minőségi szempontból jelentkeznek problémák, esetenként kritikus helyzetek is kialakulnak. Bár vizeink szennyezéséért nem csak a mezőgazdaság a felelős, nem szabad lebecsülni azt a hatást, amit a nem körültekintően – néha felelőtlenül – végzett mezőgazdasági tevékenység okozhat. Ezt súlyosbítja az a tény is, hogy a mezőgazdasági szennyezések, terhelések (eutrofizációt okozó tápanyagterhelés növekedése, nitrát-terhelés, növényvédőszeres bemosódása) általában diffúz jellegű hatás, ami ellen nagyon nehéz védekezni. Bár nem közvetlenül vizeink védelméhez, hanem a vízzel kapcsolatos védelemhez tartozik, az utóbbi évek árvizei és belvizes helyzetei felhívták a figyelmet a mezőgazdasági vízgazdálkodás problémáira is, amelyek szintén megoldásra várnak. Összességében elmondható, hogy körültekintőbb, racionálisabb területhasználatra és a vizek védelmét figyelembe vevő környezettudatos agrártevékenység elősegítésére van szükség, s ezt a Program jelentősen segítheti, egységes keretbe foglalhatja.

3.3.3. Levegőtisztaság-védelem

Bár a mezőgazdaság által okozott levegőszennyezés aránylag marginálisnak tekinthető, az állattartó-telepek emissziói, a hígtrágya-kijuttatás, egyes növényvédelmi munkák és egyéb okok miatti esetleges levegőszennyezések szintén intézkedéseket igényelnek. A mezőgazdaságban különösképpen a klímaváltozással kapcsolatban lévő gáz kibocsátások

(főként az ammónia) csökkentésére kell figyelemmel lenni. E területen is segítséget jelenthet a NAKP környezetbarát rendszereket támogató tevékenysége.

3.3.4. Természetvédelem

A természetvédelem az élő és élettelen természeti értékek és azok rendszereinek megóvását célozza. Egyik fő célja a biológiai sokféleség megőrzése, amelynek alapja a természetes és természet-közeli élőhelyek működőképes állapotban történő megóvása. Az élőhelyek védelme nem szorítkozhat ugyanakkor a védett területeken található biotópokra, hanem minden természetvédelmi szempontból jelentős élőhelytípusra ki kell terjeszteni. Sok természetvédelmi szempontból kifejezetten értékes élőhely emberi tevékenység, mezőgazdálkodás hatására jött létre és maradt fenn. Magyarországon valóban természetes, teljesen érintetlen élőhely nagyon kevés van, az ország erdei rétjei, kaszálói és legelői évszázadok óta művelés alatt állnak. Természetileg értékes területeink nagy részén a fenntartás, az állapot javítása elválaszthatatlan a mezőgazdasági hasznosítástól. Eppen ezért lényeges, hogy azokon a területeken, ahol – tekintet nélkül arra, hogy természetvédelmi oltalom alatt áll, avagy sem – értékes élőhelyek maradtak fenn, vagy eredeti állapotukba visszaállíthatók, olyan mezőgazdasági hasznosítást kell biztosítani, amelynek elsődleges feladata az értékek védelme a termelési szempontokkal szemben. A kizárólag jogi védelemre, tiltásra alapozott természetvédelem lehetőségei korlátozottak, a meglévő eszközrendszer közgazdasági ösztönzőkkel (támogatásokkal) való kombinálása révén egy sokkal hatékonyabb rendszer alakítható ki, amelynek feltételeit a NAKP megteremti.

3.3.5. Tájvédelem

A tájvédelem szempontjából alapvető célkitűzés a fenntartható fejlődést biztosító, többcélú tájhasznosítás új formáinak bevezetése, a komplex tájpotenciál védelme, amely a tájvédelmi szemlélet fejlesztésével, a tájvédelmi szempontoknak az általános és szakpolitikákba való integrálásával segíthető elő. A takarékos erőforrás-használat, az alkalmazkodó területhasznosítás, a tájesztétikai értékek védelme és egyes kedvezőtlen irányú folyamatok megállítása érdekében már rövidtávon is eredményes intézkedések meghozatalára van szükség. A tájvédelmi szempontokat, az értékvédelmet és a tájak terhelhetőségéből származó korlátokat az eddigieknél sokkal következetesebben és szigorúbben figyelembe kell venni az ország teljes területén. Mivel a mezőgazdaság a legnagyobb „tájhasználó”, az ágazaton belül fokozottan érvényesíteni kell a komplex tájhasznosítás, illetve a tájesztétikai értékek védelmének szempontjait, melyre lehetőséget kínál a Nemzeti Agrár-környezeti Program.

3.3.6. Gazdasági, társadalmi hatások

A NAKP bevezetésével és kiterjesztésével, a különböző gazdálkodási célprogramok, a kiegészítő oktatási, szaktanácsadási és demonstrációs programok működésével az alábbi környezeti-gazdasági-társadalmi hatások prognosztizálhatók:

- a környezetkímélő mezőgazdasági termelési módszerek széleskörű elterjedése, ezáltal a környezetvédelmi célkitűzések ágazati megvalósulása, természeti értékeink, a táj, a termőföld és a vízkészletek állapotának megőrzése és javítása;
- Magyarország agro-ökológiai adottságainak megfelelő kiegyensúlyozott és fenntartható földhasználati, termelési struktúra kialakulása;
- jelentős EU támogatási források felhasználási lehetősége gazdaságfejlesztési és környezetvédelmi célra az EU csatlakozás után (kisebb mértékben már a csatlakozást megelőző időszakban is);
- piacépes, kiváló minőségű és nagy hozzáadott értékű termékek termelésének nagymértékű növekedése, ezáltal az exportlehetőségek javulása, import-export mérleg pozitív változása, a mezőgazdasági termelés versenyképességének, hatékonysági mutatóinak javulása;
- a feldolgozóipar versenyképességének javulása, a jobb minőségű alapanyagok révén;
- piaci zavarok, túltermelési válságok megelőzése, a jobb értékesítési, feldolgozási feltételek kialakulása révén;
- az élők munkai igényes rendszerek támogatásával a vidéki foglalkoztatási lehetőségek jelentős bővülése, vidéki életminőség javulásához való hozzájárulás, alternatív jövedelemszerzési lehetőségek kialakulása, a gazdálkodók jövedelempozíciójának erősödése;
- a turisztikai potenciál fejlesztése, kihasználása elsősorban a vidék, a táj képének, az ökoturizmus, falusi turizmus feltételeinek javulása révén;
- hozzájárulás egyéb vidékfejlesztési intézkedések sikeréhez, a vidéki népesség termelési és környezeti ismereteinek fejlődéséhez, szemléletváltás elősegítéséhez.

4. A PROGRAM FÖLDHASZNÁLATI ALAPJAI

A Nemzeti Agrár-környezeti Program előkészítésének alapját, első lépcsőfokát jelentette Magyarország földhasználati zónarendszerének kialakítása, amelyben az FVM Agrár-környezetgazdálkodási Osztálya, a KöM Természetvédelmi Hivatala, a GATE Környezet- és Tájgazdálkodási Intézete, az MTA Talajtani és Agrokémiai Kutatóintézete, a FÖMI, a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület és további intézmények szakemberei működtek közre. Ennek legfontosabb elvei, elemei és főbb eredményei az alábbiakban összegezhetők.

4.1. ELVI MEGFONTOLÁSOK

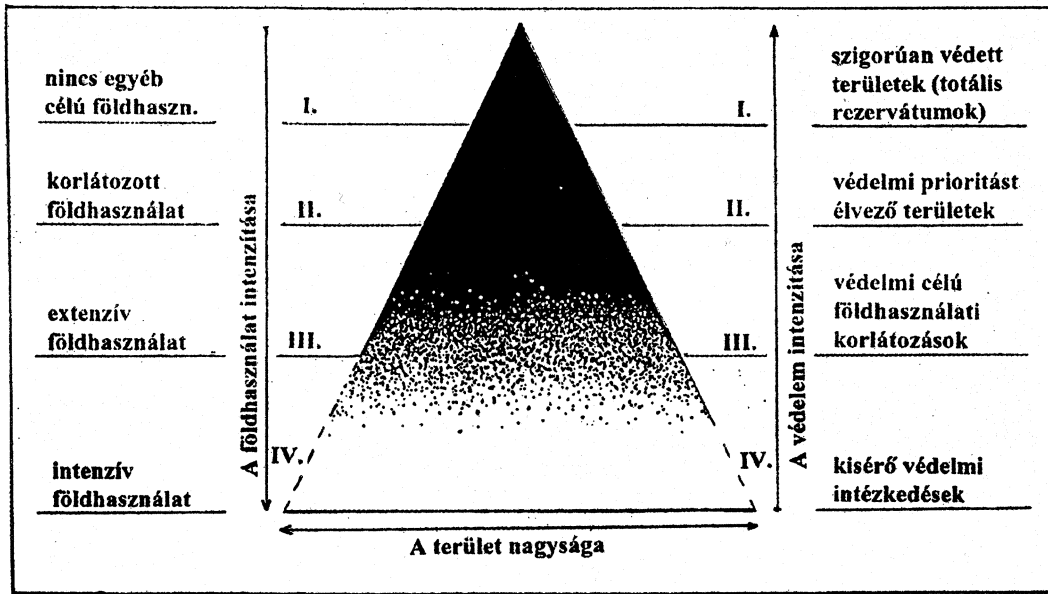
A hosszú távon működőképes, fenntartható mezőgazdálkodás megvalósításának **alapvető feltétele a környezeti alkalmazkodás**, vagyis az, hogy **a földet mindenütt arra és olyan intenzitással használjuk, amire az a legalkalmasabb, illetve amit képes károsodása nélkül elviselni.** Selye János orvos-biológus „*Stressz distressz nélkül*” című munkájában az emberi társadalomra vonatkoztatva írja, hogy „*a többségnek a stressz hiánya és a túl sok stressz egyaránt kellemetlen, distresszt okoz. Ezért mindenkinek ... gondos önvizsgálatot kell végeznie, hogy megtalálja azt a stressz-szintet, amelynél a legjobban érzi magát. Akiknek ez a vizsgálat nem sikerül, azok vagy a tétlenség unalmától vagy pedig a folytonos túlzott igénybevételtől szenvednek.*” Selye megállapításai úgy tűnik az emberen túl **kiterjeszthetők az egész élő környezetre, természetre**, annak rendszereire is. Minden környezet magában hordja ugyanis azt a használati intenzitási fokot, amely a selyei megfogalmazás szerint nem okoz distresszt számára, amelyen „a legjobban érzi magát”, vagyis az alulhasználat és a túlhasználat okozta distressz elkerülhető.

Az fenntartható gazdálkodásnak tehát egyik **legfontosabb alapeleme a tájhoz, a környezetéhez illeszkedő** funkció-, tevékenység-, ágazati rendszer és **intenzitási fok** megtalálása, vagyis olyan **földhasználati rendszer** kialakítása, amely magából a környezetből, annak adottságaiból és korlátaiból fakad, ahhoz a lehető legjobban illeszkedik. Ez a környezet mezőgazdasági termelési alkalmasságának valamint érzékenységének, sérülékenységének egybevetésével, majd ennek megfelelően eltérő intenzitású gazdálkodás ösztönzésével és megvalósításával érhető el.

Mindezekből fakad, hogy **a vidéki térségek fejlesztési programjait erőteljesen befolyásolja azok agroökológiai adottsága, agrikultúrális hagyományai és környezeti érzékenysége.** Azt, hogy a termelési, a környezeti és a regionális foglalkoztatási, társadalmi szociális feladatok milyen súlyt képviselnek egy adott térség mezőgazdálkodásában, az attól függ, hogy milyen adottságú területen helyezkedik el. Más szavakkal: a mezőgazdálkodásból élő családok jövedelmében a termelési feladatokhoz kapcsolódó **piaci értékesítésből** származó árbevétel illetve az agrárkörnyezeti, valamint társadalmi, szociális és **egyéb teljesítmények alapján kapott kifizetésekből származó jövedelem** egymáshoz viszonyított aránya a térség adottságaitól, agroökológiai feltételeitől nagy mértékben függ. E két bevételi forrás **kell, hogy a családok megélhetését biztosítsa.** Míg azonban pl. a Bácskában vagy a Mezőföldön ebben a piaci árbevételek a meghatározóak, addig pl. az Őrségben vagy a Szatmár-Bereg térségében az egyéb teljesítményekért kapott állami kifizetések lesznek a meghatározóak (**4. ábra**).

törekvés összhangját, és lehetőséget kínál a környezeti alkalmazkodásra. Ehhez hasonló az a koncepció, amelyet Zielonkowski (1988) nyomán a **17. táblázatban** foglaltunk össze.

5. ábra: A földhasználati piramis (Erz, 1978 nyomán)

17. táblázat: A földhasználat és a környezet-, természetvédelem összehangolásának modellkonceptiója (Zielonkowski, 1988 nyomán)

Terület/ funkció	Földhasználat	Státusz	Természetvédelmi	
			célok	objektumok
1. Védelmi	Nincs	Totális rezervátum (lehetőleg állami tulajdon)	Fajok, biocönózisok, biotópok, természeti egyensúly védelme.	A védettek listáján szereplő növény- és állatfajok.
2. Védelmi prioritások által korlátozott használati	Korlátozott	Vízvédelem, tájvédelem, védett tájlemek	A természeti javak (talaj, víz, növény és állatfajok) védelme.	Felszíni vizek és parti területeik, felszín alatti vizek, talajok, mocsarak, vizes rétek, száraz füves puszták, természetközeli erdők.
3. Használati	Rendeltetésszerű és a természetvédelmi célokat figyelembe vevő	Kultúrtáj	A tájkarakter fenntartása és ökológiai funkcióinak megőrzése.	Élő sövények, erdősávok, fasorok, tábla szegélyek, erdő szélek, finom struktúrák, biotóphálózati rendszer.

Az iparszerű gazdálkodás ebből a szempontból úgy jellemezhető, hogy a **földhasználati piramis kategóriahatárait** drasztikusan fölfelé mozdította el, figyelmét szinte kizárólag a termelési célú használati funkciókra összpontosította. Vitathatatlan feladatunk ennek megfelelően, hogy ezeket a határokat **lefelé mozdítsuk el**, csökkentve a belterjes földhasználat (elsősorban szántóművelés) területét, és minden kategóriában a neki **megfelelő földhasználati intenzitást**, gazdálkodási rendszert szorgalmazzunk.

A környezet-, természetvédelem és a mezőgazdálkodás zonációs igényeit egyesítve, ennek a rendszernek a **kategóriái** a következők lehetnek:

- 1) **Környezet- és természetvédelmi magzónák:** a természetvédelmi funkciók kizárólagossága, egyéb földhasználat teljes tilalma.
- 2) **Környezet- és természetvédelmi pufferzónák, vízbázisvédelmi talajvédelmi területek:** tájapoló, természet- és környezetvédelmi szempontú gazdálkodás, környezeti, foglalkoztatási, kulturális és rekreációs funkciók.
- 3) **Átmeneti zónák:** mezőgazdasági termelési + védelmi és egyéb funkciók, ökológiai és egyéb extenzív gazdálkodási formák, ESA területek.
- 4) **Agrárzónák:** mezőgazdasági termelési funkciók, ökológiai valamint integrált, környezetkímélő gazdálkodás, bolygatatlan biotóp-hálózati rendszerekkel,.
- 5) **Művelés alól kivett területek:** urbanizációs, fogyasztási-szolgáltatási, infrastrukturális és ipari funkciók.

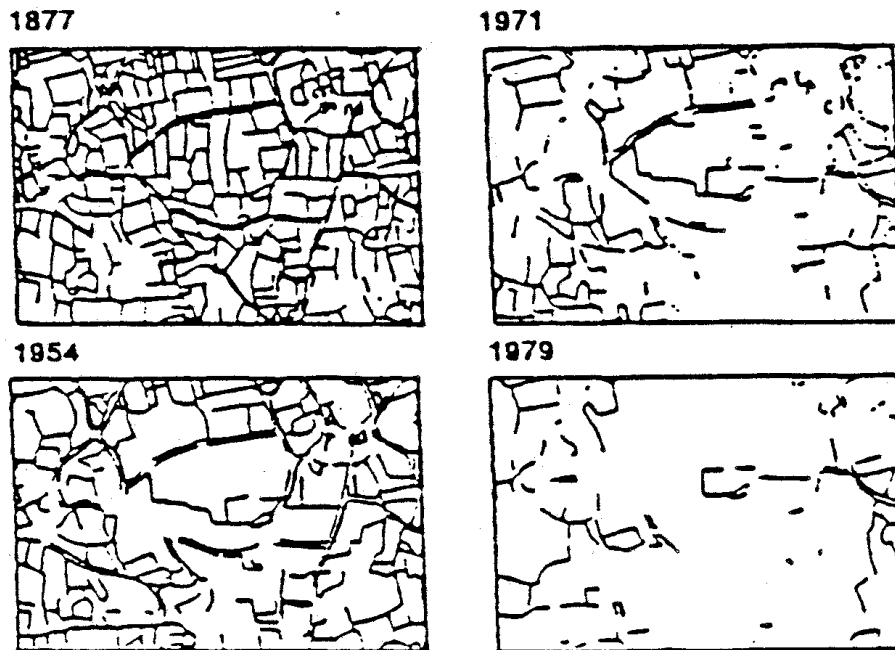
A termőterület-felhasználás első három kategóriája a támogatások és közvetlen kifizetések várható célterülete, itt tehát olyan projekteket kell indítani, amelyek a támogatási prioritásoknak megfelelnek. A termőterület-felhasználás **negyedik, vagyis az agrártermelés zónája**, a GATT-WTO folyamat eredményeképpen a **piaci versenykategóriába kerül**. Komparatív ökológiai előnyeit a piacon kell hogy érvényesítse, így ez a kategória a legjobb agroökológiai adottságú területeket foglalja csak magába. **Támogatásra illetve közvetlen kifizetésre csak az egyéb kísérő funkciók** (pl. a 7-12% mezőgazdasági területet kitevő biotóp-hálózati rendszer kialakítása, fenntartása, ápolása, agrárkörnyezeti alapprogram bevezetése, vidéki foglalkoztatás, szociális, kulturális funkciók, stb.) **vállalása arányában, kiegészítő jelleggel számíthat**.

4.2. A GYAKORLATI MEGVALÓSÍTÁS ELVEI

A földhasználati piramis gyakorlati megvalósítására, kategóriahatárainak lefelé való elmozdítására a következő földhasználati koncepció javasolható (Harrach, 1992; Ángyán, 1994; Jedicke, 1994).

- 1.) Az extrém talajokkal borított felületek (túlságosan száraz és nedves termőhelyek) kivonása a mezőgazdálkodásból, és a meglévő értékes biotópokhoz csatolásával olyan biotóphálózat létrehozása, mely biztosítja a vadon élő növény- és állatfajok, veszélyeztetett életközösségek védelmét. A biotóphálózat, vagyis zöldfelületekből, szabad térségekből, védterületekből, élősövényekből, erdősávokból, fasorokból és egyéb regenerációs zónákból álló hálózatos rendszer – nemcsak nálunk, hanem világszerte – az iparszerű gazdálkodás "akadályozó" tényezőjévé vált, és jobbára annak áldozatául esett. (6. ábra)

6. ábra: Az agrártáj biotóphálózatának változása (Schleswig - Holstein)
(Knauer, 1980)

Megjegyzés: Átlagos hálózatsűrűség (m²/ha)

1877:	_____	133,4
1954:	_____	93,8
1971:	_____	51,2
1979:	_____	29,1

Újratelepítése és fenntartása, elodázhatatlan, hiszen úgy biztosítja a táj biológiai diverzitásának és ökológiai alapkarakterének megőrzését, a környezet stabilitását és a tér természetes strukturálódását, hogy ehhez azokat a felületeket, környezetileg érzékeny területeket használja, amelyeknek mezőgazdasági terméspotenciálja egyébként is igen alacsony. Ahhoz, hogy e feladatait a rendszer el tudja látni, területi arányának a tapasztalatok szerint a legjobb szántóföldi mezőgazdálkodási adottságú területeken is el kell érnie az összterület 7-12%-át.

Hogy ez a rendszer a gazdálkodásnak szerves része kell hogy legyen, azt **alapfeladatai** kellő mértékben bizonyítják:

- **térstruktúra-kialakító feladat:** a tér tagolása, részegységekre bontása;
- **életterfeladat:** a természetes flóra és fauna fenntartása;
- **talajvédelmi feladat:** szél- és vízerózió elleni védelem, talajregeneráció támogatása, terhelésének tompítása, szűrése;
- **vízvédelmi feladat:** az ivóvíz-bázisok, a felszín alatti és a felszíni vizek védelme, szűrőfeladat;
- **levegőszűrő feladat:** az áramló levegő mechanikai (por, egyéb szennyezés) szűrésevel, az oxigéntermelés növelésével;
- **mezőgazdálkodási feladat:** terménynövelés és minőségjavítás a talaj védelmével, kedvező mikroklimatikus hatással, a mezőgazdálkodás számára hasznos élőlények (beporzóvarok, kártevők ellenségei stb.) számára élőhely biztosításával, a hálózat tudatos mezőgazdálkodásba integrálásával;
- **tájéképi-esztétikai,** pihenési és jóléti érték növelése a helyi közösség számára, vonzóvá tétele a vendégfogadás és az idegenforgalom számára.

Kialakítása során figyelembe kell venni - pl. történeti földhasználati térképek alapján - a kultúrtáj korábbi struktúráját, el kell végezni a meglévő értékes biotópok felmérését, térképezését, ugyanakkor meg kell őrizni a táj népszerűség - eltartó képességét, és egyben gondoskodni kell a biotóphálózat kezeléséről is.

2.) **A biotóphálózat által strukturált térben a korlátozott szűrőképességű termőhelyek kivonása a belterjes (konvencionális) gazdálkodásból, és átállítása természetvédelmi szempontú, extenzív illetve ökológiai mezőgazdasági földhasználatra, kiegészítve a természetvédelmi teljesítmények megfelelő honorálásával.** Ezek elsősorban laza alapkőzetten kialakult sekély termőrétegű talajok, homokok és nedves termőhelyek, amelyek elsősorban vízvédelmi szempontból számítanak rizikó-termőhelyeknek, mezőgazdasági szempontból korlátozott értékűek, de megfelelő használat esetén természetvédelmi értékük nagy. Ahol az extrém termőhelyek, valamint a korlátozott környezetvédelmi szűrő- és mezőgazdasági termőképességű talajok a jó talajokkal társultan, keverten jelennek meg, ott lehatárolásuk a genetikai talajtérképek és kartogramjaik segítségével elvégezhető, s megfelelő honorálás esetén ezek a belterjes mezőgazdálkodásból kivonhatók. Ahol ezek a talajok nagy felületeket, régiókat borítanak – mint például az igen laza szerkezetű homoktalajokkal borított tájak – ott olyan konszenzusos stratégiát kell a földhasználatra kidolgozni, amely a mezőgazdálkodás, a vízgazdálkodás és a természetvédelem szempontjait valamint az emberek, a lakosság kultúrtájjal szembeni igényeit egyaránt figyelembe veszi.

3.) **Minden egyéb területen alkalmazkodó, környezetkímélő mezőgazdálkodás, amelynek alapkövetelményei:**

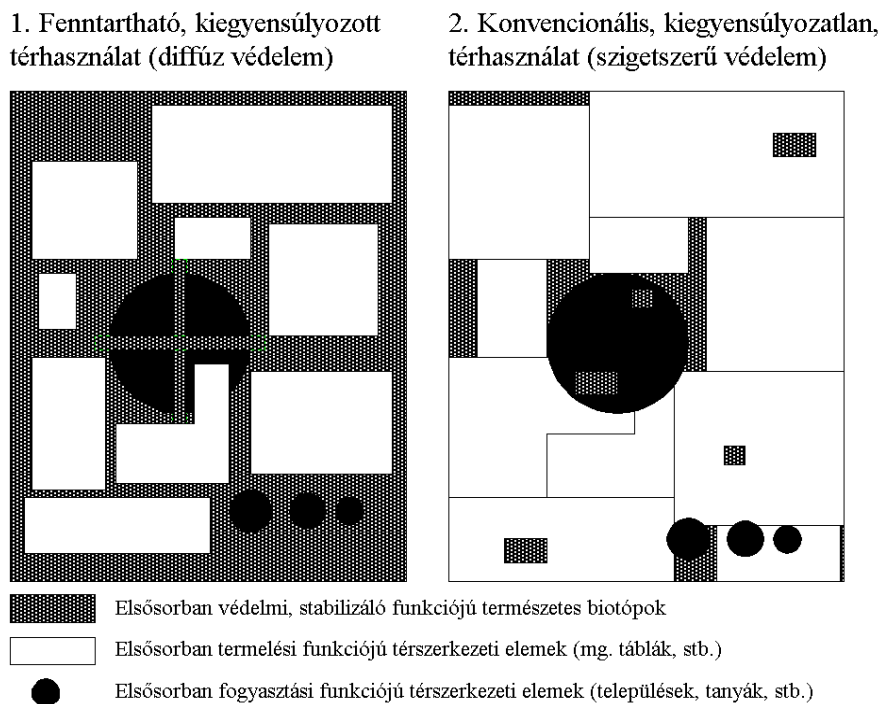
- a talajtermékenység fenntartásával (a talajpusztulás megakadályozásával, a talajélet támogatásával) értékes beltartalmú, szermaradvány mentes termékek előállításával;
- a korlátozottan rendelkezésre álló nyersanyagok (pl. foszfát) és energia takarékos felhasználása;
- a talajvíz nitrát-, növényvédőszer- vagy más szennyezőanyag-terhelésének elkerülése (a határértékek betartása);
- a felszíni vizek tápanyagokkal, illetve szennyező anyagokkal való terhelésének elkerülése (erodált talajrészek, trágyák, növényvédőszer stb. vizekbe jutásának megakadályozása);
- a levegőszennyezés elkerülése (pl. ammónia az állattenyésztésből);
- hozzájárulás ritka, ill. veszélyeztetett fajok és életközösségek védelméhez valamint

- hozzájárulás a vidéki munkanélküliség csökkentéséhez, a minél teljesebb foglalkoztatás megvalósításához, a népesség megőrzéséhez.

E koncepció **úgy valósítható meg**, hogy az belterjes (intenzív) szántóföldi művelésből különböző becslések szerint 0,5-1,5 millió hektár területet ki kell vonni, és az 1. pontban megfogalmazott földhasználati koncepciónak megfelelően **erdősíteni vagy gypesíteni kell, illetve** a 2. pontban megfogalmazottaknak megfelelően **külterjes (extenzív) vagy ökológiai mezőgazdasági irányba kell átállítani**. Ezek általában olyan termőhelyek, amelyek eredetileg - a mezőgazdaság iparosítását, kemizálását és erőltetett intenzifikálását megelőzően - sem tartoztak a szántó művelési ágba, és így – mivel mezőgazdasági kapacitásunk természetvédelmi kapacitásunknál lényegesen kisebb – a szántó művelési ág fenntartása sem termelési-gazdálkodási, sem természetvédelmi szempontból nem indokolható, sőt kifejezetten káros. E lépés következtében a szántóterület csökken, és ennek egy része is – mindenek előtt a védett területeken – ökológiai (biológiai) gazdálkodásra áll át. A szántó művelésből kivont területek részben a biotópálózati rendszer kialakítását szolgálhatják, részben gyeper, kertészet, illetve erdő művelési ágba kell hogy kerüljenek.

E földhasználati koncepció megvalósításával olyan **fenntartható térhasználati rendszer** alakítható ki, amely hosszú távon biztosíthatja az alapvető (természetvédelmi-környezetstabilitási, termelési és fogyasztási) térfunkciók harmóniáját (**7. ábra**).

7. ábra: Térhasználati stratégiák
(Ángyán, 1991)

Az **iperszerű** (konvencionális) gazdálkodást olyan **térhasználat** jellemez, melyben a termelési és fogyasztási funkciójú térszerkezeti elemek összefüggő hálózatot, mátrixot alkotnak, amelyben egymástól elszigetelődnek és így folyamatosan elhalnak a stabilitást és védelmet biztosító, izolált térszerkezeti elemek. Ez a térhasználat még akkor is veszélyezteti a környezet stabilitását, ha a termelés és a fogyasztás maga környezetkímélő.

Fenntarthatónak, kiegyensúlyozottnak inkább az a **térhasználat** tekinthető, ahol a védelmi, stabilitási funkciójú természetes biotópálózati rendszer által alkotott mátrixban "úsznak" a termelési és fogyasztási funkciójú térszerkezeti elemek szigetei, és ezeken a termelés,

gazdálkodás és fogyasztás maga is környezetébe "belesimuló", annak adottságaihoz illeszkedő és ezáltal környezetkímélő. Számunkra ez a stratégia látszik elfogadhatónak.

4.3. CÉLKITŰZÉSEK

Ezen elvi megfontolásokból kiindulva a vizsgálatok olyan földhasználati zónarendszer kialakítását célozták, amely

- segíti, objektívebbé teszi az EU csatlakozási tárgyalások mezőgazdasági kérdésköreinek földhasználati alapozását;
- kijelöli az EU átrendeződő támogatási rendszerének potenciális magyarországi célterületeit;
- alapjául szolgálhat a területileg differenciált és egymással ugyanakkor összehangolt agrár-, vidék- és környezetpolitika kialakításának;
- közvetlen földhasználati alapozást adhat az országos hosszú távú területfejlesztési koncepció továbbfejlesztéséhez és az országos területrendezési terv kidolgozásához;
- összességében segítheti az ökológiai feltételekhez alkalmazkodó, fenntartható földhasználati struktúra kialakulását, a fenntartható fejlődés gyakorlati környezethasználati megvalósítását;
- megteremti az NAKP földhasználati alapjait.

4.4. MEGVÁLASZOLANDÓ ALAPKÉRDÉSEK

A zonációs vizsgálatokkal a következő alapkérdésekre kerestük a fellelhető adatbázisok komplex térinformatikai elemzésével a választ.

1. Hogyan alakul Magyarország területének mezőgazdasági termelési alkalmassága, agroökológiai értéke, illetve környezeti (élővilág-, talaj-, vízvédelmi) érzékenysége?
2. A gyenge agrárpotenciálú területek művelési ágának illetve a gazdálkodás intenzitási fokának változtatása hogyan kapcsolható össze a környezet- és természetvédelem területigényével?
3. A két értékskála egybevetésével az ország területei hogyan kategorizálhatók?
4. Hol vannak és mekkora kiterjedésűek a védelmi prioritású, az agrár prioritású és a kettős meghatározottságú területek, vagyis hol jelölhetők ki a védelmi, az átmeneti illetve az agrár zónák?
5. Hogyan érinti ez a kategorizálás a mezőgazdasági és ezen belül a szántóterületeket?
6. Mely mezőgazdasági illetve szántóterületeket lehet az intenzív mezőgazdálkodási kategóriában tartani, melyeken kell a gazdálkodás intenzitását csökkenteni, illetve melyeken kell a művelési ágot is megváltoztatni, vagy a mezőgazdasági földhasználati kategóriából kivéve védelmi célú földhasználatot megvalósítani?
7. Hol vannak a zonális agrárkörnyezeti programok potenciális területei?
8. Milyen támogatásra lenne szükség a célprogramok megvalósításához?

4.5. A VIZSGÁLATOK ADATBÁZISA

Az FVM Agrár-környezetgazdálkodási EU-harmonizációs Munkacsoportja kezdeményezésére indított vizsgálat az agráralkalmasság-környezetérzékenység fő koordinátái mentén tett kísérletet egy egységes földminősítési rendszer és erre alapozott

zónarendszer kidolgozására. Az elemzéseket a GATE Környezet- és Tájgazdálkodási Intézete irányította.

4.5.1. Az agráralkalmasság értékelésére és minősítésére használt változók és adatbázisok

A. Domborzati és talajparaméterek

- 1. Lejtőkategóriák** (Forrásadatbázis: Magyarország Digitális Domborzati Adatállománya, FÖMI térképi adatbázisa, M=1:100 000) (**1. térkép**)
- 2. Száz pontos talajértékszám** (Forrásadatbázis: AGROTOPO térkép, MTA-TAKI, M=1:100 000) (**2. térkép**)
- 3. Szántóterületek átlagos aranykorona-értéke** (Forrásadatbázis: FVM településsoros térképe) (**3. térkép**)
- 4. A talaj típusa és altípusa** (Forrásadatbázis: AGROTOPO térkép, MTA-TAKI, M=1:100 000) (**4. térkép**)
- 5. A fizikai talajféleség** (Forrásadatbázis: AGROTOPO térkép, MTA-TAKI, M=1:100 000) (**5. térkép**)
- 6. A talaj vízgazdálkodási tulajdonságai** (Forrásadatbázis: AGROTOPO térkép, MTA-TAKI, M=1:100 000) (**6. térkép**)
- 7. A talaj kémhatása és mészállapota** (Forrásadatbázis: AGROTOPO térkép, MTA-TAKI, M=1:100 000) (**7. térkép**)
- 8. A talaj szervesanyag-készlete (t/ha)** (Forrásadatbázis: AGROTOPO térkép, MTA-TAKI, M=1:100 000) (**8. térkép**)
- 9. A termőréteg vastagsága** (Forrásadatbázis: AGROTOPO térkép, MTA-TAKI, M=1:100 000) (**9. térkép**)

B. Klímaparaméterek

- 1. Energetikai agrárpotenciál** (Forrásadatbázis: DATE Debrecen (Szász Gábor) térképi adatbázisa) (**10. térkép**)
- 2. Klímikus agrárpotenciál** (Forrásadatbázis: DATE Debrecen (Szász Gábor) térképi adatbázisa) (**11. térkép**)
- 3. Aszályhajlam, aszályindex** (Forrásadatbázis: BME Budapest (Somlyódy László) térképi adatbázisa alapján készült GATE-KTI szintézis térkép)
- 4. A kukoricatermesztési klímaalkalmassága értékszám** (Forrásadatbázis: GATE KTI (Ángyán József) térképi adatbázisa)
- 5. A búzatermesztési minőségi klímaértékszám** (Forrásadatbázis: GATE NTI (Szabó Miklós) térképi adatbázisa)
- 6. A búzatermesztési mennyiségi klímaértékszám** (Forrásadatbázis: GATE NTI (Szabó Miklós) térképi adatbázisa)
- 7. A sörörpa-termesztési klímaalkalmassága értékszám** (Forrásadatbázis: GATE NTI (Alapy Balázs) térképi adatbázisa)

4.5.2. A környezeti érzékenység megítélésére használt jellemzők és adatbázisok

C. Élővilág

- 1. Magyarország természetvédelmi oltalom alatt álló területei** (Forrásadatbázis: KöM Természetvédelmi Hivatal térképi adatbázisa, M=1:100 000) (**12. térkép**)
- 2. A Nemzeti Ökológiai Hálózat (NECONET) magyarországi tervezett területei** (Forrásadatbázis: KöM Természetvédelmi Hivatal térképi adatbázisa, M=1:500 000) (**13. térkép**)

3. *Javasolt érzékeny természeti területek* (Forrásadatbázis: MME (Nagy Szabolcs) térképi adatbázisa, M=1:500 000)
4. *Ramsari területek* (Forrásadatbázis: KöM Természetvédelmi Hivatal térképi adatbázisa, M=1:500 000)
5. *Felszíni vizek parti sávjai* (Forrásadatbázis: GATE-KTI térképi adatbázisa)
6. *Nemzetközi jelentőségű madárélőhelyek* (Forrásadatbázis: MME (Nagy Szabolcs) térképi adatbázisa, M=1:100 000) (14. térkép)
7. *A veszélyeztetett mezői madárfajok számára fontos területek* (Forrásadatbázis: MME Monitoring Központ térképi adatbázisa, M=1:500 000) (15. térkép)

D. Talaj

1. *Az erózió mértéke* (Forrásadatbázis: MTA-TAKI térképi adatbázisa, M=1:100 000) (16. térkép)
2. *A fizikai talajféleség* (Forrásadatbázis: AGROTOPO térkép, MTA-TAKI, M=1:100 000)
3. *Agyagásvány-minőség* (Forrásadatbázis: MTA-TAKI (Stefánovits Pál) térképi adatbázisa, M=1:100 000) (17. térkép)
4. *A talaj kémhatása és mészállapota* (Forrásadatbázis: AGROTOPO térkép, MTA-TAKI, M=1:100 000)
5. *A talaj szervesanyag-készlete (t/ha)* (Forrásadatbázis: AGROTOPO térkép, MTA-TAKI, M=1:100 000)

E. Víz

1. *Felszín alatti vízvédelmi területek* (Forrásadatbázis: VITUKI térképi adatbázisa, M=1:500 000) (18. térkép)
2. *Felszíni vízvédelmi területek* (Forrásadatbázis: VITUKI térképi adatbázisa, M=1:500 000) (19. térkép)

4.5.3. Földhasználati felszínborítási adatbázisok

- F. *Felszínborítási adatbázis* (Forrásadatbázis: FÖMI CORINE Land Cover (felszínborítási) adatbázisa, M= 1: 100 000) (20. térkép)
- G. *Magyarország erdőterületeinek digitális adatállománya* (Forrásadatbázis: FVM Erdészeti Hivatal térképi adatbázisa, M=1:20 000) (21. térkép)

4.6. AZ INFORMÁCIÓK FELDOLGOZÁSA

A leírt adatbázison a területi elemzést a következő lépésekben, logikai sorrendben végeztük el.

- A felsorolt 30 területjellemező környezeti változót kategorizáltuk, és minden egyes változót és kategóriát súlyoztunk (értékkel láttuk el) aszerint, hogy milyen szerepet játszik a mezőgazdasági termékenység illetve a környezeti érzékenység kialakításában, a terület mezőgazdasági alkalmasságának illetve környezeti érzékenységének megítélésében. E súlyozáshoz korábbi széleskörű elemzéseink, összefüggés-vizsgálataink eredményeit (Ángyán, 1991) illetve az adatbázisokat előállító intézetek és szakértők által megadott prioritási értékeket használtuk.
- Az ország területét 100x100 méteres cellaméretű (felbontású) rácshálózattal 9,3 millió db 1 ha-os négyzetre osztottuk, majd a leírt változók területi eloszlástérképeire helyezve ezt a rácshálózatot az ország minden egyes ha-jára meghatároztuk a környezeti jellemzők értékeit. Így tehát cellánként 30 környezetjellemező értékhez jutottunk.
- A 16 mezőgazdasági alkalmassági valamint a 14 környezetérzékenységi értékszámot megfigyelési egységenként (1 ha-os cellánként) összegeztük, majd ezeket az értékeket térképen ábrázoltuk. Ezzel az ország területének minden egyes ha-ját

elhelyeztük egy 0-99 közötti **mezőgazdasági alkalmassági** és egy 0-99 közötti **környezetérzékenységi értékskálán**.

- A cellánkénti **mezőgazdasági alkalmassági értékszámokból (MAÉ)** kivontuk a **környezetérzékenységi értékszámokat (KÉÉ)** majd a különbséghez hozzáadtunk 100-at, azaz (MAÉ-KÉÉ)+100. Így egy **0-198 közötti értékskálát** kaptunk, ahol a **100 alatti értékek** az adott terület **környezetérzékenységi meghatározottságára**, a **100 feletti értékek** pedig az **agrármeghatározottságra** utalnak. A skála két végpontján tehát az egyértelmű meghatározottságú (vagy agrár, vagy környezeti területek), a skála közepe körül pedig a kettős meghatározottságú (környezeti szempontok által korlátozott extenzív agrárterületek) helyezkednek el. Ezeket az értékeket egy **szintézistérképen** ábráztuk.
- E szintetikus (agrár és környezeti) értékskálátérkép segítségével **három** olyan **forgatókönyvet is előállítottunk** a földhasználati zónarendszer kialakítására, ahol:
 - a 100 (átlag) alatti értékű területeket **védelmi zónába**,
 - a 100-120, a 100-125 illetve a 100-130 közötti értékű területeket **átmeneti (védelmi-agrár) zónába**, míg
 - a 120-as, a 125-ös illetve a 130-as érték fölötti területeket **agrárzónába** soroltuk.
- Megvizsgáltuk azt is, hogy a jelenlegi mezőgazdasági területek és ezen belül a szántóterületek hogyan oszlanak meg e zónák között.
- Végezetül a forgatókönyvek alapján javaslatokat tettünk a **művelési ágak** változtatásának irányára, belső arányaira és területi elhelyezésére.

Az elemzéshez az Arc/Info térinformatikai (GIS) szoftver SUN számítógépen futó változatát használtuk. A térképek színezése az ArcView 3.0 PC-s szoftverrel, nyomtatása pedig HP DesignJet 650C plotterrel történt.

4.7. AZ ALAPELEMZÉSEK EREDMÉNYEI ÉS KÖZZÉTÉTELÜK

A vizsgálatok eredményeképpen meghatároztuk Magyarország területének:

- mezőgazdasági termelési talajalkalmasságát,
- mezőgazdasági termelési klímaalkalmasságát,
- mezőgazdasági termelési alkalmasságát (**22. térkép**),
- környezeti érzékenységet az élővilág szempontjából (**23. térkép**),
- környezeti érzékenységet a talajok szempontjából (**24. térkép**),
- környezeti érzékenységet a vízbázisok szempontjából (**25. térkép**),
- környezeti érzékenységet (**26. térkép**),
- földhasználati zonációs alaptérképét (**27. térkép**),
- a jelenlegi mezőgazdasági illetve szántóterületek elhelyezkedése a földhasználati zónarendszerben (**28-29. térkép**)
- földhasználati zonációs alaptérképét megyénkénti bontásban (**30-48. térkép**),

majd zonalitási példákat, mintaforgatókönyveket állítottunk elő.

A földhasználati piramiskonceptióra épülő földhasználati struktúraelemzés tehát 3 kategória nagy léptékű területi lehatárolását célozta egy olyan integrált értékskála mentén, amely az agrártermelési alkalmasság (potenciál) és a környezeti érzékenység (pufferképesség) szempontjából értékeli és sorolja be a földterületeket. Ezen értékskála alapján 3 forgatókönyv készült a fő földhasználati kategóriák arányaira vonatkozóan. Ezek alapján – forgatókönyvtől függően – Magyarország területének

- 10-12 %-a a védelmi,
- 32-50 %-a az átmeneti (kettős meghatározottságú), míg
- 38-58 %-a az agrártermelési kategóriába kerül.

Ez az ország területének mintegy egynegyedén jelentős művelési ág változást illetve gazdálkodási rendszer- és intenzitásváltozást feltételez. Ennek során a vizsgálatok szerint mintegy 1,5 millió ha-t célszerű az intenzív szántóföldi művelésből kivonni, melyből mintegy 6-700 ezer ha erdősítésre, 3-400 ezer ha gyepesítésre vár, mintegy 500 ezer ha pedig külterjes szántóföldi művelésbe kerülhet. **táblázat!**

4.8. A TÉRSÉGI PROGRAMOK LEHETSÉGES TERÜLETEINEK LEHATÁROLÁSA

A térségi programok olyan élővilág (természet-), talaj- és/vagy vízvédelmi szempontból sérülékeny területekhez kötődnek, amelyek – éppen a területek érzékenysége miatt – különleges gazdálkodási előírások betartását igénylik. Ezek az úgynevezett Érzékeny Természeti területek (Environmentally Sensitive Areas - **ESA** területek), amelyeken a három környezeti elem (élővilág, talaj, víz) közül legalább egy, de a területek jelentékeny részén egyszerre több is érzékeny, így erre tekintettel kell a gazdálkodás szabályait kidolgozni.

e területek lehatárolásához jelentős segítséget adnak a földhasználati zónarendszer kidolgozása során előállított **környezetérzékenységi** (talaj-, víz- és élővilág-érzékenységi) térképek (**23-25. térkép**). Az NAKP szempontjából azokat tekintettük **potenciális ESA célterületeknek**, amelyek e térképek szerint **átlag feletti** (a 9,3 millió négyzet átlagát meghaladó) **sérülékenységet** mutattak. Mindhárom elem szempontjából meghatároztuk tehát ezeket az átlagosnál érzékenyebb területeket (**49-51. térkép**), majd ezek térinformatikai egyesítésével („egymásra helyezésével”) előállítottuk **a potenciális ESA területek szintézistérképét (52. térkép)**. Az ESA intézkedési csomag tartalmát tehát az határozza meg, hogy a lehatárolt területi egység (6.6. fejezet, lásd később) mely szempont(ok)ból tekinthető érzékenynek. A vizsgálat az alábbi eredményeket hozta.

4.8.1. Természetvédelmi zonális programok lehetséges területei

A természetvédelmi zonális célprogram a sérülékeny, érzékeny természeti területek, az élőhelyek és élővilág megóvását szolgálja az érintett területek gazdálkodási rendszerének szabályozásával, élővilág-védelmi célú korlátozásával, és az ezek vállalását ösztönző kompenzációs kifizetések alkalmazásával.

Területi lehatárolásához a földhasználati zonációs program kidolgozása során előállított **„Környezeti érzékenység az élővilág szempontjából”** elnevezésű **23. térképet** használtuk, amely a korábbiakban leírtaknak megfelelően (5.5.2. fejezet, C) 7 élővilág-érzékenységi területi paraméter térinformatikai egyesítésével született. Az élővilág-érzékenységi egyesített skála értékei ezen a térképen 12-54 között változtak. A természetvédelmi zonális program lehetséges célterületeinek ez alapján azokat tekintettük, amelyek e skála szerint **átlag feletti érzékenységet**, sérülékenységet mutattak. Ez a területnagysággal súlyozott átlagos érzékenységi érték 20,42, célterületnek tehát a 21 vagy annál nagyobb érzékenységi értékű területeket vettük. Ezek eloszlását szemlélteti a **49. térkép**.

E területeket a CORINE felszínborítási adatbázis segítségével fő művelési ágak szerint is megbontottuk. Az egyes kategóriák területi adatait az **18. táblázat** foglalja össze.

18. táblázat: Az élővilág-védelmi programok potenciális célterületei Magyarországon

Művelési ág (CORINE, 1992-96)	Terület	
	ha	%
1. Erdő	1 417 458	36,8
2.* Gyep	735 245	19,1
3.* Szántó	1 395 863	36,3
4.* Szőlő, gyümölcs	64 979	1,7
5. Vizes területek és vízfelületek	235 054	6,1

Összesen	3 848 599	100,0
NAKP élővilág-védelmi célterület (2+3+4)	2 196 087	57,1

* az NAKP lehetséges élővilág-védelmi célterülete

A potenciális élővilág-védelmi célterületek 57 %-a tartozik az NAKP – 2078/92 direktívával fémjelzett – zonális programjai hatókörébe. A vizes területek (6,1 %), halastavak, nádasok, stb. esetében a horizontális rendszer működik, a természetes vizek esetében pedig nem kell támogatni a gazdálkodást (mert eleve nincs és nem is kell, hogy legyen), hanem a vízbázis-védelman keresztül lehet azokat megóvni a kedvezőtlen külső hatásoktól. Az erdővel borított – élővilág-védelmi szempontból érzékeny – területek (36,8 %) pedig az erdészeti program hatókörébe tartoznak.

Mivel az NAKP hatókörébe tartozó mintegy 2,2 millió ha különböző nagyságú területi egységekből tevődik össze, és mivel az ESA rendszert általában csak a 2000 ha feletti területi kategóriákra, egységekre alkalmazzák, ezért a térkép kiinduló alapul szolgál a további területi pontosításhoz. Ennek során – szakértők bevonásával, javaslataik figyelembe vételével – a 2000 ha alatti egységeket a zonális élővilág-védelmi programokból vagy ki kell venni és valamely horizontális program hatókörébe kell utalni, vagy – ha ezek a kis területi egységek egymáshoz közel, sűrűn helyezkednek el – szakértői közreműködéssel nagyobb egységgé vonhatók össze, és benntarthatók a zonális programban. E munka eredményeit a későbbiekben (6.6. fejezet, 54. térképmelléklet) mutatjuk be.

4.8.2. Talajvédalmi zonális programok lehetséges területei

A talajvédalmi zonális célprogram a sérülékeny, érzékeny talajok megóvását szolgálja az érintett területek gazdálkodási rendszerének szabályozásával, talajvédalmi célú korlátozásával, az eróziót és a deflációt, a talaj savanyodást és a talajok szennyeződését megelőző, mérséklő agrotechnika, valamint az ezek vállalását ösztönző kompenzációs kifizetések alkalmazásával.

Területi lehatárolásához a földhasználati zonációs program kidolgozása során előállított „**Környezeti érzékenység a talajok szempontjából**” elnevezésű **24. térképet** használtuk, amely a korábbiakban leírtaknak megfelelően (5.5.2. fejezet, D.) 5 talajérzékenységi területi paraméter térinformatikai egyesítésével született. A talajérzékenységi egyesített skála értékei ezen a térképen 0-31 között változtak. A talajvédalmi zonális program lehetséges **célterületeinek** ez alapján azokat tekintettük, amelyek e skála szerint **átlag feletti érzékenységet**, sérülékenységet mutattak. Ez a területnagysággal súlyozott átlagos érzékenységi érték 12,87, célterületnek tehát a 13 vagy annál nagyobb érzékenységi értékű területeket vettük. Ezek eloszlását szemlélteti a **50. térkép**.

E területeket a CORINE felszínborítási adatbázis segítségével fő művelési ágak szerint is megbontottuk. Az egyes kategóriák területi adatait az **19. táblázat** foglalja össze.

19. táblázat: A talajvédalmi programok potenciális célterületei Magyarországon

Művelési ág (CORINE, 1992-96)	Terület	
	ha	%
1. Erdő	1 363 723	32,9
2.* Gyep	518 104	12,5
3.* Szántó	2 076 079	50,2
4.* Szőlő, gyümölcs	133 358	3,2
5. Vizes területek és vízfelületek	51 023	1,2
Összesen	4 142 287	100,0
NAKP talajvédalmi célterület (2+3+4)	2 727 541	65,9

* az NAKP lehetséges talajvédalmi célterülete

A potenciális talajvédelmi célterületek 65,9 %-a tartozik az NAKP – 2078/92 rendelet hatálya alá tartozót – zonális programjai hatókörébe. A vizes területek (1,2 %), halastavak, nádasok, stb. esetében a horizontális rendszer működik, a természetes vizek esetében pedig nem kell támogatni a gazdálkodást (mert eleve nincs és nem is kell, hogy legyen), hanem a vízbázis-védelmen keresztül lehet azokat megóvni a kedvezőtlen külső hatásoktól. Az erdővel borított – talajvédelmi szempontból érzékeny – területek (32,9 %) pedig az erdészeti program hatókörébe tartoznak.

Mivel az NAKP hatókörébe tartozó mintegy 2,7 millió ha különböző nagyságú területi egységekből tevődik össze, és mivel az ESA rendszert általában csak a 2000 ha feletti területi kategóriákra, egységekre alkalmazzák, ezért a térkép kiinduló alapul szolgál a további területi pontosításhoz, melynek módszere megegyezik az előző fejezetben leírtakkal. Eredményeit a későbbiekben (6.6. fejezet, 54. térképmelléklet) mutatjuk be.

4.8.3. Vízvédelmi zonális programok lehetséges területei

A vízvédelmi zonális célprogram a sérülékeny, érzékeny vízbázisok megóvását szolgálja az érintett területek gazdálkodási rendszerének szabályozásával, vízvédelmi célú korlátozásával, és az ezek vállalását ösztönző kompenzációs kifizetések alkalmazásával.

Területi lehatárolásához a földhasználati zonációs program kidolgozása során előállított „**Környezeti érzékenység a vízbázisok szempontjából**” elnevezésű **25. térképet** használtuk, amely a korábbiakban leírtaknak megfelelően (5.5.2. fejezet, E.) 2 vízérzékenységi (felszíni és felszín alatti vízbázisok) területi adatbázis térinformatikai egyesítésével született. A vízbázis-érzékenységi egyesített skála értékei ezen a térképen 2-24 között változtak. A vízbázisvédelmi zonális program lehetséges célterületeinek ez alapján azokat tekintettük, amelyek e skála **szerint átlag feletti érzékenységet**, sérülékenységet mutattak. Ez a területnagysággal súlyozott átlagos érzékenységi érték 9,32, **célterületnek** tehát a 10 vagy annál nagyobb érzékenységi értékű területeket vettük. Ezek eloszlását szemlélteti a **51. térkép**.

E területeket a CORINE felszínborítási adatbázis segítségével fő művelési ágak szerint is megbontottuk. Az egyes kategóriák területi adatait az **20. táblázat** foglalja össze.

A potenciális vízbázisvédelmi célterületek 68,2 %-a – mint művelés alatt álló terület – tartozik az NAKP – 2078/92 direktívával fémjelzett – zonális programjai hatókörébe. A vizes területek, nádasok, stb. ehhez további 4,7 %-ot tesznek hozzá, melyek részben a horizontális programok részeként, másrészt a vízbázisvédelmi zonális program keretében kezelhetők. E zonális program teát összességében mintegy 2,3 millió ha területet érinthet. Az erdővel borított – vízbázisvédelmi szempontból érzékeny – területek (27,1 %) az erdészeti program hatókörébe tartoznak. A belső vízvédelmi zónákban a tiltó és korlátozó rendelkezések, a külső vízvédelmi zónákban pedig az ESA típusú szabályozás és ösztönzés lehet a vízbázis-védelem megfelelő eszköze.

20. táblázat: A vízbázisvédelmi programok potenciális célterületei Magyarországon

Művelési ág (CORINE, 1992-96)	Terület	
	ha	%
1. Erdő	1 056 654	27,1
2.* Gyep	464 144	11,9
3.* Szántó	2 111 543	54,1
4.* Szőlő, gyümölcs	85 247	2,2
5. Vizes területek és vízfelületek	183 602	4,7
Összesen	3 901 190	100,0
NAKP vízbázisvédelmi célterület (2+3+4)	2 660 934	68,2

* az NAKP lehetséges vízbázisvédelmi célterülete

Mivel az NAKP hatókörébe tartozó mintegy 2,3 millió ha különböző nagyságú területi egységekből tevődik össze, és mivel az ESA rendszert általában csak a 2000 ha feletti területi kategóriákra, egységekre alkalmazzák, ezért a térkép kiinduló alapul szolgál a további területi pontosításhoz, melynek módszere megegyezik a korábbiakban leírtakkal. Eredményeit a későbbiekben (6.6. fejezet, 54. térképmelléklet) mutatjuk be.

4.8.4. Kombinált (természet-, talaj- és vízvédelmi) zonális célprogramok

Az élővilág-, a talaj és a vízbázisvédelmi programok potenciális célterületeinek (49., 50. és 51. térkép) információit egyesítve egy olyan **szintézistérképhez** jutunk, amely az 1, 2 és 3 elemű, **kombinált programok célterületeit** tartalmazza. Ezen egyesítés országos eredményét mutatja be a **52. térkép. Attól függően, hogy a célterület ez alapján milyen és hány szempontból minősíthető sérülékenynek, attól függően eltérő gazdálkodási előírásomagot és kifizetési nagyságrendet igényel**, melyet ez alapján, érzékeny területenként kell meghatározni.

E területeket a CORINE felszínborítási adatbázis segítségével fő művelési ágak szerint is megbontottuk. Az egyes kategóriák területi adatait a **21. táblázat** foglalja össze.

21. táblázat: Zonális agrár-környezeti programok potenciális területei (ha)

Program	Művelési ág (CORINE, 1992-96)					
	erdő	gyep*	szántó*	szőlő-gyüm.*	vizenyős	összesen
talajvédelmi	235 446	114 618	830 036	35 576	6 110	1 221 786
vízvédelmi	82 148	76 151	815 719	12 737	15 429	1 002 184
élővilág-védelmi	232 856	280 272	573 036	6 342	68 528	1 161 034
talaj + víz	273 292	115 449	762 059	44 160	12 192	1 207 152
talaj + élővilág	474 805	177 519	285 600	30 361	7 006	975 291
víz + élővilág	326 307	163 033	339 349	5 191	130 945	964 825
talaj + víz + élővilág	369 167	107 035	188 169	22 825	23 483	710 679
Összesen	1 994 021	1 034 077	3 793 968	157 192	263 693	7 242 951

* az NAKP zonális programjainak lehetséges célterületei

Mivel az NAKP hatókörébe tartozó mintegy 5 millió ha különböző nagyságú területi egységekből tevődik össze, és mivel az ESA rendszert általában csak a 2000 ha feletti területi kategóriákra, egységekre alkalmazzák, ezért a térkép kiinduló alapul szolgál a további területi pontosításhoz, melynek módszere megegyezik a korábbiakban leírtakkal. Eredményeit a későbbiekben (6.6. fejezet, 54. térkép) mutatjuk be.

4.9. AZ EREDMÉNYEK KÖZZÉTÉTELE ÉS A TOVÁBBI TEENDŐK

Az elővizsgálatok eredményeit a „Zöld Belépő: EU csatlakozásunk környezeti szempontú vizsgálata” stratégiai kutatási program keretében 1997-ben közreadtuk (Ángyán J. – Büttner Gy. – Németh T. – Podmaniczky L. (1997): A természetvédelem és a mezőgazdálkodás összehangolásának EU-konform rendszere I.: Alapozó vizsgálatok Magyarország földhasználati zónarendszerének kialakításához, 55 p.).

A vizsgálatok eredményeit három további tanulmányban tettük közzé (Ángyán J. - Dorgai L. - Halász T. - Janovszky J. - Makovényi F. - Ónodi G. - Podmaniczky L. - Szenci Gy. - Szepesi A. - Veöres Gy. (1998): Az országos területrendezési terv agrárvonatkozásainak megalapozása, Tanulmányok 1998/3, AKII, Budapest, 177 p.; Ángyán J. - Fésűs I. - Németh T. - Podmaniczky L. - Tar F. (szerk.) (1998): Magyarország földhasználati zónarendszerének kidolgozása a mezőgazdasági EU-csatlakozási tárgyalások megalapozásához, Alapozó modellvizsgálatok III., Készült: az FM Agrárkörnyezeti, Erdészeti, Biogazdálkodási és Vadgazdálkodási EU Harmonizációs Munkacsoport megbízása alapján, Gödöllő, 78 p.; Ángyán

J. – Fésűs I. – Nagy Sz. – Podmaniczky L. – Tar F. (szerk.) (1999): Az Agrár-környezeti Program (AKP) bevezetéséhez szükséges célprogramok területi lehatárolásának módszertani vizsgálata, Alapozó modellvizsgálatok II., készült az FVM Agrár-környezeti, Erdészeti, Biogazdálkodási és Vadgazdálkodási EU-harmonizációs Munkacsoport megbízása alapján, Gödöllő, 110 p.).

E vizsgálati eredmények azt is világossá tették, hogy a programot több irányban szükséges folytatni. A legfontosabb **javaslatok a program folytatására** az alábbiakban fogalmazódtak meg:

a) adatbázis

A munka folytatása igényli az adatbázis tematikus és mélységi bővítését, melynek során

- az adatbázist tematikusan nem csupán a két vizsgálati főirányban (azaz az agrár és környezeti területeken) szükséges bővíteni, hanem a gazdasági-társadalmi (foglalkoztatási, demográfiai, stb.) irányokban is;
- az adatbázis felbontását is növelni szükséges legalább az M=1:50 000 méretarányig;
- egyidejűleg célszerű lenne a nagyobb méretarányú (M=1:10 000) információs rendszerekkel történő kapcsolódás megteremtése;
- e feladatok megoldásához elengedhetetlenül szükséges a kormányzati támogatás és a pénzügyi források megteremtése.

b) megvalósíthatósági tanulmány

A földhasználati zónarendszer gyakorlati megvalósításának, az ország földhasználati alapszerkezete átalakításának várható hatásait több irányban elemezni szükséges, mely kiterjed:

- a különböző földhasználati zonációs forgatókönyvek várható gazdasági, társadalmi, környezeti hatásainak elemzésére, vidékfejlesztési, területfejlesztési következményeinek modellezésére;
- az EU csatlakozási folyamatban való rugalmas felhasználási lehetőségeinek és az európai támogatási források ezekkel kapcsolatos megszerzési esélyeinek elemzésére;
- a támogatási rendszer költségigényének meghatározására, gyakorlati megvalósítása jogi és intézményi kereteinek kidolgozására.

c) koordináció

A program megvalósítását az FVM Agrár-környezetgazdálkodási EU-harmonizációs Munkacsoportja irányítja, kutatási-oktatási és tervezési teendőinek szakmai koordinációját pedig a GATE Környezet- és Tájgazdálkodási Intézete az elővizsgálatokban társult intézményekkel és további lehetséges partnerek bevonásával vállalta.

5. A NEMZETI AGRÁR-KÖRNYEZETVÉDELMI PROGRAM SZERKEZETE ÉS ALKOTÓELEMEI

5.1. A PROGRAM SZERKEZETE

A NAKP kialakítását, a célterületek lehatárolását nagymértékben elősegítette a „Magyarország földhasználati zónarendszerének kialakítása” című tanulmány és további más tanulmányok elkészülte, amelyekben az FVM, a KöM, a GATE Környezet és Tájgazdálkodási Intézete, az MTA-Talajtani és Agrokémiai Kutatóintézet, a FÖMI, a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület és további más intézmények szakemberei működtek közre.

Az ez alapján kidolgozott NAKP-t a környezetkímélő, az ökológiai és ökonómiai szempontokat integráló gazdálkodási rendszerek ismérvei jellemzik. Az ökológiai adottságokon alapuló, multifunkcionális mezőgazdasági földhasználatnak, az EU-ban is megcélzott agrár-vidékfejlesztési politika célkitűzéseinek jelentős támogatási prioritást kell biztosítani. A NAKP célkitűzéseiben a különböző térségek adottságainak megfelelő, ahhoz igazodó fenntartható mezőgazdasági földhasználat kialakítása fogalmazódik meg olyan módon, hogy az megfeleljen az EU 2078/92 rendeletében foglaltaknak. A NAKP környezetbarát mezőgazdasági földhasználatot támogató **célprogramjai két főtípusba** sorolhatók.

Az első fő típust az úgynevezett horizontális vagy **országos célprogramok** alkotják, amelyek a hazai mezőgazdasági földhasználat teljes területére kiterjednek. Ezen programok célkitűzése az, hogy támogatást nyújtsanak a különféle földhasználati ágakban a környezetbarát termelési, gazdálkodási eljárásoknak, így elősegítsék a magyar agrárgazdaság új, hosszú távon is fenntartható, és versenyképes fejlődési modelljének kialakulását. Ennek érdekében különböző támogatási programok révén segítse a környezeti szempontokat is figyelembe vevő gazdálkodási tervezés elterjedését, az integrált növény-, zöldség- ill. gyümölcsstermesztés; az ökológiai gazdálkodás terjedését, a gyepterületek és vizes élőhelyek megfelelő hasznosítását, valamint a környezetbarát állattartás kialakulását.

A célprogramok másik fő típusát az úgynevezett zonális vagy **térségi célprogramok** adják, amelyek az adott térség környezet- és természetvédelmi szempontú mezőgazdasági földhasználatát segítik, hozzájárulva az egyes térségek adottságaikhoz illeszkedő gazdálkodási formák elterjedéséhez, a tájgazdálkodás kialakulásához, a terület környezeti, természeti értékeinek megőrzéséhez és fejlesztéséhez. Ezen programok célterületei közé olyan térségek, kistérségek tartozhatnak, amelyek természetvédelmi, talajvédelmi vagy vízvédelmi szempontok miatt valamilyen speciális hasznosítást igényelnek. A térségenként kidolgozott földhasznosítási formák, gazdálkodási módszerek alkalmazását támogatják az egyes célprogramok. Az említett térségi célprogramok hálózatot alkotnak, így kialakulhat az ún. **Érzékeny Természeti Területek (ESA) hálózata**.

Annak érdekében, hogy a NAKP sikeres legyen, a gazdálkodók részére a jelenlegi mezőgazdasági és környezetvédelmi intézményrendszerre alapozva és annak továbbfejlesztésével ki kell alakítani egy **kutatási, képzési, modellgazdasági és szaktanácsadási hálózatot**, amely segíti a program működését. Ez a tevékenység az EU agrár-környezetvédelmi programoknak is alapkövetelménye. A hálózatnak az agrár-környezetvédelmi programokhoz kapcsolódó tervezési, képzési, kutatási, szaktanácsadási és demonstrációs feladatokkal kell foglalkoznia. Kialakításánál az tűnik célszerűnek, ha az agrár-környezetvédelemhez kapcsolódó intézményrendszert az agrár-felsőoktatási és -

kutatóintézetek valamint az ellenőrzéssel és szaktanácsadással foglalkozó mezőgazdasági és környezetvédelmi szervezetek közösen alakítják ki, lehetővé téve a munkamegosztáson alapuló, általános ill. terüleetspecifikus, regionális feladatok hatékony megvalósítását.

5.2. A PROGRAM ALKOTÓELEMEI

A NAKP felépítését az **8. ábra** szemlélteti. Intézkedései célprogramok formájában kerülnek megfogalmazásra, amelyek az alábbiak:

Agrár-környezetgazdálkodási alapprogram

Integrált gazdálkodási célprogram

Ökológiai gazdálkodási célprogram

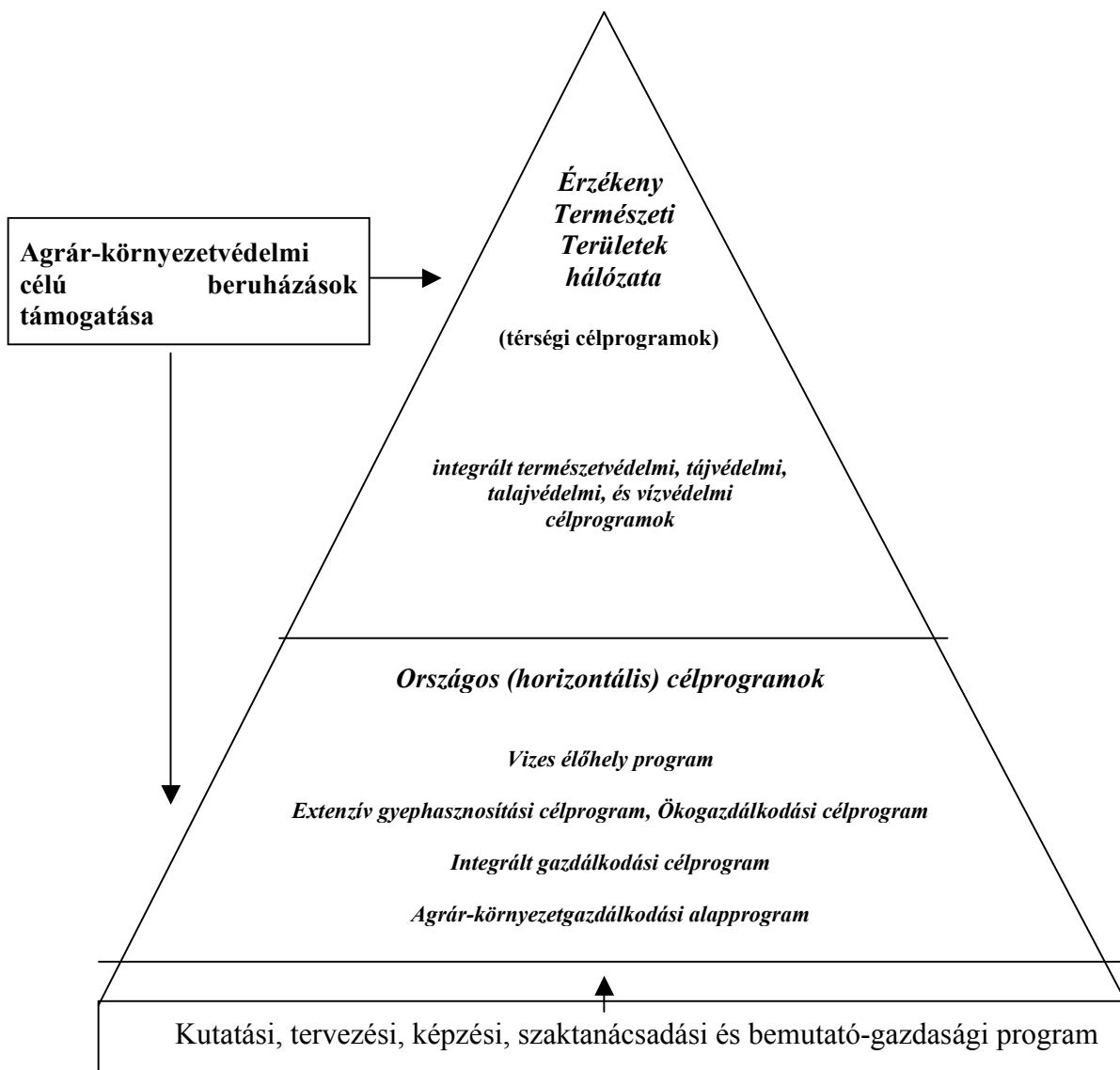
Extenzív gyephasznosítási célprogram

Vizes élőhely-hasznosítási célprogram

A Érzékeny Természetvédelmi Területek hasznosítását biztosító (térsgégi) célprogramok

Kutatási, tervezési, képzési, szaktanácsadási és demonstrációs programok

8. ábra: A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program felépítése

Az egyes célprogramokra vonatkozó részletes alkalmazási szabályok különálló jogszabályok (kormányrendeletek) formájában lesznek kidolgozva. A jogszabályok kidolgozásának határideje 1999. december vége.

A program jelenleg meghirdetésre kerülő szakasza a 2000. január 1. – 2006. december 31. közötti időszakot öleli fel. Működésével egyidejűleg a környezeti-gazdasági-szociális hatásokat nyomonkövető Monitoring Program is lebonyolításra kerül, melynek eredményeit felhasználva 2003 során egy időközi, majd 2006-ban végleges programértékelést kell végrehajtani. Az értékelés alapján, a működés második, 2007-2013 közötti időszakára szükség esetén intézkedni kell a program megváltoztatásáról, módosításáról.

A munkálatokkal és azok eredményeivel kapcsolatos **további részletes információk** az FVM Agrár-környezetgazdálkodási Osztályán (1055 Budapest, Kossuth L. tér 11., Tel.: 06 - 1 - 301 4316, 06 - 1 - 301 4539) Fésüs Istvántól és Tar Ferencről, a GATE Környezet- és Tájgazdálkodási Intézetében Ángyán Józseftől és Podmaniczky Lászlótól valamint az Interneten szerezhetők az alábbi címenek:

FVM Agrár-környezetgazdálkodási Osztály

1055 Budapest, Kossuth tér 11.

Tel: 301-4539/4316 Fax: 301-4644

E-mail: tarferenc@hotmail.com, istvan.fesus@f-m.x400gw.itb.hu

GATE Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet, Gödöllő

2103 Gödöllő, Páter K. u. 1., Tel./Fax: 06-28-415-383,

E-mail: angyanj@svr-sun.ktg.gau.hu

Internet: <http://www.ktg.gau.hu/KTI/publi.html>

5.3. A CÉLPROGRAMOKBAN VALÓ RÉSZVÉTEL SZABÁLYAI

A programokban való részvétel önkéntes, a gazdálkodók maguk döntenek el, hogy részt kívánnak-e venni benne. Az országos programokhoz bárki csatlakozhat, a regionális és helyi programokhoz természetesen csak azok, akik a meghatározott régióban vagy kistérségben gazdálkodnak. Ezért is fontos a célterületek, a térségek pontos földrajzi lehatárolása. A gazdálkodó, miután megismerkedik a feltételekkel, és úgy dönt, hogy csatlakozni kíván, 5 éves szerződést köt, amelyben vállalja, hogy a szerződésben foglalt feltételeket (az adott célprogramban megfogalmazott gazdálkodási „szabályokat”) betartja. Ennek fejében évente rögzített (hektáronkénti vagy számosállatra vetített) támogatást kap a szerződött időszakban.

A támogatás fedezi a felvállalt intézkedések miatti esetleges jövedelemkiesést, a felmerülő többletköltségeket, és tartalmaz további 20% ösztönzöt annak érdekében, hogy a célprogramokat vonzóvá és a környezetbarát gazdálkodási formákat versenyképessé tegye a gazdálkodók számára. A támogatási összegek az EU támogatás-kalkulációs módszertana alapján, célprogramonként egyenként lesznek kidolgozva. A csatlakozás előtti és utáni időszak várható támogatási összegeinek összehasonlítását – indikatív jelleggel – az **22. táblázat** tartalmazza. A program ütemezését és célterületeinek várható kiterjedését a **23. táblázat** mutatja.

22. táblázat: Az agrár-környezetvédelmi támogatások lehetséges mértékének EU csatlakozás előtti és utáni összehasonlítása

Támogatási célprogram	Támogatási összeg (ezer Ft/ha)	
	EU csatlakozás előtt	EU csatlakozás után
Agrár-környezetvédelmi alapprogram	15-20	35-50
Integrált gazdálkodási célprogram	15-50	40-65
Ökológiai gazdálkodási célprogram	10-60	40-120
Gyephasznosítási célprogram	10-25	25-40
Vizes élőhelyek célprogramja	15-35	60-140
Érzékeny Természeti Területek célprogramja	20-40	75-150
Képzési, szaktanácsadási program	30-50 / gazdálkodó	150-350 /gazdálkodó
Bemutató-gazdasági program	cca. 500 /gazdaság	cca. 2500 /gazdaság